

ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ НАВЧАННЯМ, ДІАГНОСТИКИ ОЦІНЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ РІВНЯ КОМПЕТЕНТІСНИХ І СВИТОГЛЯДНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З ФІЗИКИ В УМОВАХ STEM-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

УДК 53.05

DOI: 10.326626/2307-4507.2019-25.80-82

В. Я. Гайда

Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти
e-mail: gaidavasil@gmail.com; ORCID ID 0000-0003-3077-2311

СУТЬ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті акцентується увага на одному із найважливіших умінь сучасного випускника закладу середньої освіти в час цифрових технологій, його здатності до неперервного самовдосконалення та швидкого особистого розвитку шляхом самоосвіти. Аналізуються погляди дослідників щодо різниці у поняттях компетентність та компетенція, узагальнюються думки вчених щодо суті поняття самоосвітня компетентність, як важливого чинника освітнього процесу, опанування яким дасть людині можливість отримати належні знання та вміння для забезпечення її гармонійної взаємодії з інформаційним суспільством, що швидко розвивається. Зосереджується увага на важливості системного підходу при формуванні самоосвітньої компетентності не тільки в освітньому процесі у школі, але й під впливом сім'ї, друзів, роботи, політики, релігії, культури тощо. Підкреслюється, що людина, яка звикла самостійно вчитися, не губиться в новій життєвій ситуації, а самостійно шукає потрібні джерела інформації та визначає ефективні шляхи розв'язання завдань.

Ключові слова: ключова компетентність, компетентність, компетентнісний підхід, компетенція, освіта, особистісно орієнтоване навчання, самоосвіта, самоосвітня компетентність.

Одним із найважливіших умінь сучасного випускника закладу середньої освіти в час цифрових технологій є рівень сформованості його здатності до неперервного самовдосконалення та швидкого особистого розвитку шляхом самоосвіти.

Впродовж останніх років у розвинених країнах світу триває дискусія щодо того, як дати людині належні знання та вміння для забезпечення її гармонійної взаємодії з інформаційним суспільством, що швидко розвивається. Одним із шляхів оновлення змісту освіти, яким рухається і освіта в Україні, є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та забезпечення ефективних механізмів його впровадження.

Питання компетентнісного підходу в освіті піднімали М. Головань, Т. Засєкіна, І. Зимня, О. Ліскович, О. Трифонова, М. Садовий, А. Хуторський [5, 7, 8, 10, 13, 15, 16]. Проблему формування самоосвітньої компетентності досліджували Н. Бухлова, Н. Коваленко [1, 9] та ін.

Одним із основних завдань, що стоять сьогодні перед закладами середньої освіти, це навчити учнів вчитися. Згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти метою освітньої галузі «Природознавство» є формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової та відповідних предметних компетентностей як обов'язкової складової загальної культури особистості і розвитку її творчого потенціалу [6]. Тому метою навчання є спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетентностей особистості, а саме – умінь молодшої людини накопичувати та проявляти свої знання в навчальній і практичній діяльності.

Ключову компетентність «уміння вчитися» слід розуміти як цілісне індивідуальне психологічне утво-

рення, яке має кілька складників та інтегрує психолого-особистісні характеристики учня зі змістовою й процесуальною основою учіння і характеризується розвинутою навчальною діяльністю. Уміння вчитися добре розвивається за умови цілеспрямованого спеціального формування його кожного складника.

Наявність цього вміння програмує індивідуальний досвід успішної праці учня, запобігає перевантаженню, сприяє пізнавальній активності, ініціативі, раціональному використанню часу й навчальних засобів. Це дає змогу людині, яка звикла самостійно вчитися, не губитися в новій пізнавальній і життєвій ситуації, не зупинятися, якщо не має готових рішень, не чекати підказки, а самій шукати джерело інформації, шляхи розв'язання, бо вміння вчитися змінює стиль мислення і життя особистості.

Щоб глибше зрозуміти сутність самоосвітньої компетентності, розглянемо складові поняття «самоосвітня компетентність».

С. Гончаренко розглядає термін «освіта», як духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування обличчя людини [4]. При цьому, зазначається, що головним є не кількість знань, які здатна охопити чи запам'ятати особа, а вміння самостійно застосовувати їх для вирішення життєвих питань, опираючись на особистісні якості.

Термін «самоосвіта» різні дослідники трактують по-своєму, виокремлюючи ту чи іншу її сторону. С. Сисоєва розглядає самоосвіту як вид вільної діяльності особистості, що характеризується її вільним вибором і спрямована на задоволення потреб у соціалізації, самореаліза-

ції, підвищенні культурного, освітнього, професійного та наукового рівнів, отримання задоволення і насолоди [14]. Ідея самоосвіти чітко та лаконічно сформульована польським педагогом В. Оконеком, згідно з яким, самоосвіта – це такий вид навчання, цілі, зміст, умови і засоби якої залежать від самого суб'єкта. Це процес абсолютно самостійного навчання людини й оптимального рівня самоосвіти досягає тоді, коли вона перетворюється на постійну життєву потребу людини, основу її освіти протягом усього життя, поведінки та способу життя [12].

Інший дослідник цієї проблеми Н. Бухлова трактує самоосвіту як самостійний спрямований пошук з метою задоволення підвищеного стійкого інтересу до пізнання в певній галузі людської діяльності [1].

С. Гончаренко під самоосвітою розуміє освіту, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі [4]. Про те, самоосвіта є важливим та необхідним елементом систематичного навчання в закладах середньої освіти, сприяючи поглибленню, розширенню і міцному засвоєнню навчального матеріалу. Враховуючи, що в останні роки вчитель та підручник перестали бути першоджерелами навчальної інформації для учнів, домінуючу роль в освітньому процесі вже відіграють засоби масової інформації. Велика кількість пізнавальної та навчальної інформації проникає в освітній простір через телебачення та інтернет. Сюди ж варто віднести потенційну можливість отримання інформації при безпосередньому спостереженні оточуючого світу, подорожуючи Україною, країнами Євросоюзу, та решті і світу. Важливу роль, за таких умов, у формуванні навичок самоосвіти, повинна відігравати школа.

В українській дидактиці вже є чіткі тлумачення базових понять компетентнісного підходу: компетентність, ключова компетентність, предметна компетентність і компетенції [7]. Утім, залишається проблема визначення сутності самоосвітньої компетентності. У даний час йде переорієнтація традиційної парадигми освіти на особистісно-орієнтовану, що вимагає зміни і побудови відповідної мови вираження понять в їх нових зв'язках і відносинах, встановлення необхідних меж поняттях. У працях учених має місце розходженість у визначенні термінів «компетенція» і «компетентність», що є концептуально важливими в понятійному ряді в реалізації компетентнісного підходу.

Надалі ми опрацюємося на трактуванні різниці змісту понять «компетенція» і «компетентність», згідно з А. Хуторським: компетенція – це соціальна вимога (зовнішня норма) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, а компетентність – опанування учнем відповідною компетенцією (внутрішня якість учня), його особистісна якість і мінімальний досвід щодо діяльності в заданій сфері [16].

Поняття «компетентність» розкриває якісно нові перспективи розуміння місії школи, вчителя щодо життєвих результатів освітньої діяльності школярів. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти зазначено, що компетентність, це набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [6]. Це підхід до знання як інструменту розв'язання життєвих проблем, прийняття ефективних рішень у різних сферах життєдіяльності людини. Це – якість особистості, її певне надбання, що ґрунтується на знаннях, досвіді, моральних засадах і проявляється в критичний момент за раху-

нок вміння знаходити зв'язок між ситуацією та знаннями, у прийнятті адекватних рішень нагальної проблеми [5].

Зокрема, І. Зимня, під самоосвітньою компетентністю розуміє здатність особистості вчитися впродовж життя як основу неперервного навчання у розрізі особистого, професійного та соціального розвитку [8]. Зміст компетентності складають: потреба в саморозвитку; поєднання інтелектуального розвитку та якісного формування особистості; уміння вибудовувати власну життєву лінію; здатність контролювати хід свого інтелектуального розвитку та досягати вершин професійної майстерності; об'єктивна оцінка досягнутих результатів саморозвитку і формування нових перспективних завдань.

Н. Коваленко самоосвітню компетентність особистості розглядає як складну інтегровану властивість особистості, що забезпечує її готовність і здатність до самостійного, систематичного, цілеспрямованого пізнання дійсності, засвоєння соціального досвіду людства, самореалізації, саморозвитку та ґрунтується на уміннях самоосвітньої діяльності. Самоосвітня компетентність проявляється у готовності та здатності особистості до самоосвітнього розвитку. Самоосвітня компетентність особистості, на думку дослідниці, передбачає наявність: системи цінностей, усвідомлення важливості освіти в сучасному житті, особистісної відповідальності за власне життя; системи знань про методи пізнання, інформаційний пошук; уміння та прагнення використовувати їх у навчанні, для потреб самоосвіти, у повсякденному житті; активної позиції [9].

Отже, на основі попереднього аналізу та власного досвіду можемо сказати, що самоосвітня компетентність школяра являє собою інтегровану якість, що визначається певним чином організованими і систематизованими знаннями, самоосвітніми уміннями та навичками, чіткими мотивами діяльності, зацікавленості в якісній самостійній діяльності, прагненням до самовдосконалення, формуванням ціннісних орієнтацій, що дозволяють успішно вирішувати питання самореалізації та саморозвитку, спрямованістю на здобуття освіти впродовж життя. Зміст самоосвітньої компетентності доповнюється орієнтацією діяльності на засвоєння засобів фізичного, духовного та інтелектуального саморозвитку, емоційну саморегуляцію та самопідтримку, формуванням психологічної грамотності, культури мислення й поведінки, турботою про власне здоров'я, комплексом якостей, пов'язаних з основами безпечної діяльності [11].

Самоосвітня компетентність формується у процесі навчання і виховання не лише в школі, але й під впливом сім'ї, друзів, роботи, політики, релігії, культури тощо. Виникає потреба у необхідності проектування освітнього процесу з фізики з метою формування компетентностей [10], в тому числі і самоосвітньої. Тому важливим є залучення школярів до різноманітних творчих конкурсів, турнірів, олімпіад, фестивалів фізичного експерименту [2]. Свідоме та самостійне виконання навчальних проєктів та підготовка до виконання практичної складової курсу фізики з використанням ІКТ [3], також відіграє вагомий вплив на процес формування самоосвітньої компетентності учнів при вивченні фізики.

У сучасних тенденціях розвитку освіти цінність самоосвіти набуває важливого значення. Виникає необхідність у педагогічній практиці пошуку підходів, спрямованих на розвиток самомотивації, самоорганізації, самоконтролю, самовдосконалення особистості школяра в освітній діяльності.

Інформаційне суспільство висуває нові вимоги до випускників закладів середньої освіти. Високого пріоритету набувають вимоги щодо системно організованих ін-

телектуальних, комунікативних, рефлексивних, самоорганізуючих засад, які дають змогу успішно вирішувати життєві завдання, впевнено вести діяльність у соціальному та культурному колі. Тому особливої уваги заслуговує стан розробленості проблеми формування самоосвітньої компетентності школярів. У подальших дослідженнях буде узагальнено та проаналізовано структуру самоосвітньої компетентності учнів закладів середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Бухлова Н.В. Сутнісний зміст поняття «Самоосвітня компетентність». *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2008. № 1. С. 4.
2. Гайда В.Я. Формування дослідницької компетентності учнів в позаурочній роботі з фізики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2018. Вип. 168. С. 72-75.
3. Гайда В.Я. Окремі аспекти організації самостійної роботи учнів при підготовці до лабораторних робіт на основі ресурсів інтернет. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2018. Вип. 173. С. 71-75.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.
5. Головань М.С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8. С. 224-233.
6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>
7. Засекіна Т.М. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні фізики в основній школі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2015. Вип. 127. С. 59-63.
8. Зимня І.А. Ключові компетенції – нова парадигма результату освіти. Москва: Вища освіта сьогодні, 2004. 43 с.
9. Коваленко Н.В. Формування самоосвітньої компетентності учнів основної школи сільської місцевості: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00. Київ, 2009. 20 с.
10. Ліскович О.В. Особливості проектування навчального процесу з фізики, орієнтованого на формування компетентностей учнів. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Херсонський державний університет*. 2016. Вип. 71 (1). С. 47-52.
11. Маріна М., Тадеуш О. Структура професійної компетентності майбутніх учителів фізики і математики. *Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 3-4 грудня 2014 р. Суми, 2014. Т. 1. С. 48-50.*
12. Оконь В. Введення в загальну дидактику. Москва: Вища школа, 1990. 382 с.
13. Садовий М.І. Методика формування експериментаторської компетентності у майбутніх учителів технологій. *Наукові записки КДПУ. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти* / ред. кол.: С.П. Величко [та ін.]. Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 8, ч 4. С. 3-10.
14. Сисоєва С.О. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті. *Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: [монографія]* / за ред. В.Г. Кременя. Київ: Наукова думка, 2003. С. 449-564.
15. Трифонова О.М. Домінанти визначення сутності поняття «компетенція» і «компетентність». URL: <http://scienceandeducation.pdpu.edu>, 2018 (дата звертання: 08.08.2019).

16. Хуторський А.В. Освітні компетенції і методологія дидактики. Веб-сайт. URL: <http://khutorskoy.ru/be/2016/0922/index.htm> (дата звертання: 08.08.2019).

В. Я. Гайда

*Тернопільський обласний комунальний інститут
послєдипломного педагогічного образования*

СУТЬ САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ УЧРЕЖДЕНИЙ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

В статье акцентируется внимание на одном из важнейших умений современного выпускника учреждения среднего образования во время цифровых технологий, его способности к непрерывному самосовершенствованию и быстрого личного развития путем самообразования. Анализируются взгляды исследователей относительно разницы в понятиях компетентность и компетенция, обобщаются мнения ученых относительно сущности понятия самообразовательная компетентность, как важного фактора образовательного процесса, овладение которым даст человеку возможность получить необходимые знания и умения для обеспечения ее гармоничного взаимодействия с информационным обществом, быстро развивается. Сосредотачивается внимание на важности системного подхода при формировании самообразовательной компетентности не только в образовательном процессе в школе, но и под влиянием семьи, друзей, работы, политики, религии, культуры и тому подобное. Подчеркивается, что человек, привыкший самостоятельно учиться, не теряет в новой жизненной ситуации, а самостоятельно ищет источник информации и пути решения задач.

Ключевые слова: ключевая компетентность, компетентность, компетентностный подход, компетенция, образование, личностно ориентированное обучение, самообразование, самообразовательная компетентность.

V. YA. Hayda

*Ternopil Regional Communal Institute of Postgraduate
Pedagogical Education*

THE SAME-EDUCATIONAL COMPETENCE OF STUDENTS IN MIDDLE EDUCATION IN THE CONDITIONS OF INFORMATIONAL SOCIETY

The article focuses on one of the most important skills of a modern graduate of secondary education at the time of digital technologies, his ability to continuous self-improvement and rapid personal development through self-education. Analysed the views of researchers on the difference in the concepts of competence and competency, generalizations of the views of scientists on the essence of the concept of self-educational competence, as an important factor in the educational process, the mastery of which will give a person the opportunity to obtain the proper knowledge and skills to ensure its harmonious interaction with a rapidly developing information society. The emphasis is placed on the importance of a systematic approach in the formation of self-educational competence not only in the educational process at school, but also under the influence of family, friends, work, politics, religion, culture, etc. It is emphasized that a person who is accustomed to study independently is not lost in a new life situation, and independently is looking for a source of information and ways of solving problems.

Key words: key competency, competence, competence approach, competence, education, person-oriented learning, self-education, self-educational competence.

Отримано: 28.08.2019